

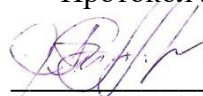
**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

Кафедра права, філософії та політології

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА СОЦІОГУМАНІТАРНИХ
ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

ПОГОДЖЕНО

Протокол № 1 від 25 серпня 2023 р.

Олександр ЧОРНИЙ

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДЕМОКРАТІЇ»

Галузь знань – 05 - Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність – 052 – Політологія

Освітній ступінь – бакалавр

Форма навчання – денна/заочна

Форма підсумкового контролю – екзамен

Чернігів
2023-2024 н.р.

Робоча програма дисципліни «Теорія та практика демократії» для студентів за напрямом підготовки: 05 «Соціальні та поведінкові науки», Спеціальність 052 «Політологія».

Розробник програми: кандидат політичних наук, доцент кафедри Костирев Андрій Геннадійович.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри права, філософії та політології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол №1 від 25 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ Олександр ЧОРНИЙ

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Обсяг навчальної дисципліни (денна форма)	Обсяг навчальної дисципліни (заочна форма)
Статус навчальної дисципліни: нормативна	Загальна кількість годин: 180	Загальна кількість годин: 180
Рік підготовки: IV	Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія» Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія» Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
Семестри: 7	Лекції <i>теоретична підготовка</i> : 26	Лекції (<i>теоретична підготовка</i>): 12
Кількість кредитів ECTS: 6	Практичні: 20 Самостійна робота: 134 Вид контролю: екзамен	Практичні: 8 Самостійна робота: 160 Вид контролю: екзамен

МЕТА І ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Теорія та практика демократії» є базовою нормативною дисципліною, яка розкриває становлення і розвиток теорії демократії як науки, демонструє досвід формування демократичних політичних систем в історичній ретроспективі та закономірності їхнього функціонування у сучасному світі, а також особливості імплементації та реалізації демократичних норм і процедур в українській політичній практиці.

Предметом її вивчення у запропонованому курсі є основні концепції демократії, які сформувалися від античних часів до сьогодення у провідних політологічних школах, аксіологічні, нормативно-правові, інституційні, функціональні, процесуальні та комунікаційні основи демократичних політичних систем, динаміка демократичного розвитку, а також методи та форми політичної діяльності, спрямованої на демократизацію суспільних відносин на державному та місцевому рівнях.

Метою викладання навчальної дисципліни «Теорія та практика демократії» є формування у студентів відповідних загальних і спеціальних компетентностей та досягнення програмних результатів, визначених стандартом вищої освіти (СВВ) за спеціальністю 052 «Політологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» (Наказ МОН України від 20 липня 2020 року № 911), які стосуються методології та предметної сфери теорії демократії, розуміння її проблематики, цінностей та досягнень, опанування категоріально-понятійним апаратом та аналітично-дослідницьким інструментарієм, що були напрацьовані у рамках основних концептуальних підходів до розуміння сутності та характерних ознак демократії, та вміння використовувати ці знання для аналізу і вирішення практичних питань сучасного демократичного розвитку в Україні.

Відповідно до означеної мети основними завданнями постають:

- оволодіння систематизованими, цілісними знаннями щодо різних концепцій демократії та методів її оцінки, розроблених давньогрецькими мислителями, філософами Нового часу та сучасними дослідниками демократії;
- засвоєння базових аксіологічних, інституційних, функціональних та комунікаційних принципів демократії;
- опанування методологією дослідження та оцінки різних типів та форм демократії;
- творче осмислення та оцінка основних новітніх рекомендацій щодо приктик переходу від авторитаризму до демократії;
- формування вмій та навичок самостійно аналізувати та оцінювати перебіг демократичних процесів на глобальному, регіональному, національному та місцевому рівнях;
- виховання громадян демократичної держави з високим рівнем політичної свідомості та культури.

Статус навчальної дисципліни: обов'язкова

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Вивчення навчальної дисципліни «Теорія та практика демократії» сприятиме формуванню таких загальних та спеціальних компетентностей як:

Шифр згідно СВВ	Компетентності
	загальні
ЗК 01	Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.
ЗК 02	Здатність спілкуватися іноземною мовою
ЗК 03.	Здатність бути критичним і самокритичним.
ЗК 05.	Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
ЗК 06	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина.
ЗК 07	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства
	спеціальні
СК 01	Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат політичної науки.
СК 02	Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування методологією, знання теорій та концепцій зарубіжної політичної думки.
СК 03	Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та

	явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.
СК 04	Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії та політичної методології у фаховій діяльності.
СК 05	Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування, з використанням методів сучасної політології.
СК 06	Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні на основі сучасних концепцій зарубіжної політології.
СК 09	Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефахівців.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Опанування курсом дисципліни «Теорія та практика демократії» має зробити наступний внесок у досягнення загальних програмних результатів навчання за спеціальністю «Політологія»:

Шифр	Програмний результат	Результат вивчення дисципліни
РН 01	Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.	Знати зміст основних підходів до розуміння сутності демократії, бути впевненим у необхідності дотримання етичних та нормативно-правових основ політичної діяльності у демократичному суспільстві.
РН 02	Вільно спілкуватися державною та однією з іноземних мов усно і письмово у професійній діяльності.	Вміти чітко формулювати та висловлювати власну думку, застосовуючи політологічні терміни українською мовою, використовувати знання англійської мови для аналізу англійськомовного масиву професійних текстів.
РН 03	Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.	Вміти критично аналізувати перебіг демократичних процесів та діяльність урядовців та інших політичних акторів, застосувати на практиці методи критичного мислення для їх оцінки.
РН 04.	Мати навички професійної комунікації.	Мати навички використання знання проблематики демократичного розвитку у дискусійному форматі, беручи участь у професійному обговоренні винесених тем на наукових конференціях, семінарах, круглих столах, дебатах тощо.

PH 05	Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.	Самостійно використовувати Інтернет-ресурси для пошуку навчальних матеріалів, наукових та публіцистичних статей, які стосуються проблем демократії. Вміти залучатися та організовувати спілкування у процесі онлайн-навчання.
PH 06	Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності.	Знати основні підходи та динаміку змін щодо ставлення та розуміння сутності демократії, прав і свобод людини та громадянина у сучасному політичному середовищі. Вміти відстоювати та захищати їх, ґрунтуючись на нормах міжнародного права та Конституції України.
PH 07	Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.	Знати основні етапи розвитку теорії демократії як наукової дисципліни, розуміти їхні ціннісні пріоритети та внесок авторів основних концепцій демократії у розбудову сучасної теорії демократії та реалізацію практики демократичного управління.
PH 08	Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат політичної науки.	Знати основні категорії та поняття сучасної теорії демократії. Володіти навичками їх використання у процесі навчання та практичній аналітичній діяльності у державних установах, громадських організаціях, осередках політичних партій та медіа.
PH 09	Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.	Знати актуальні проблеми, які існують у сфері демократичної теорії та практики, а також основні підходи до їх формулювання та розв'язання. Вміти розробляти пропозиції щодо розв'язання проблем демократичного розвитку на державному та місцевому рівні, ґрунтуючись на методологічному фундаменті теорії демократії.
PH 11	Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних	Знати базовий інструментарій, а також методологічні підходи, які використовуються для розв'язання теоретичних та практичних проблем демократії. Отримати стійки навички залучення світового та вітчизняного

	студій у фаховій діяльності.	досвіду для вирішення практичних завдань демократизації у Чернігівському регіоні.
PH 12	Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.	Вміти характеризувати особливості взаємодії урядовців, медіа та громадськості, діяльність політичних лідерів, еліт та партій, напрацьовувати рекомендації щодо оптимальних форм здійснення демократичних процедур та громадського контролю у мирний та воєнний час.
PH 13	Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.	Вміти аналізувати перебіг демократичних процесів у публічній сфері на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні та оцінювати ефективність діяльності організацій, установ та посадовців щодо демократичного урядування.
PH 14	Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.	Вміти застосовувати методи та прийоми демократизації в організаційній діяльності, в інформаційній сфері та відносинах з чиновниками та громадськістю, зокрема під час проведення виборчих та PR-кампаній, в тому числі із залученням соціальних медіа.
PH 15	Конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політичного аналізу.	Вміти складати план дослідження, здійснювати його з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, включаючи платформи штучного інтелекту, та оформляти результати у відповідності до методичних рекомендацій та вимог ДСТУ,
PH 16	Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.	Мати навички грамотного артикулювання своїх думок та їх переконливого донесення до аудиторії. Вміти конструювати аудіо-візуальні презентації, розробляти та просувати власні платформи в онлайн-мережах.

Критерієм успішного проходження здобувачем освіти підсумкового оцінювання є досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання навчальної дисципліни. Мінімальний

пороговий рівень оцінки визначається здатністю студента охарактеризувати етапи розвитку теорії демократії, розкрити зміст основних концепцій демократії, проаналізувати основні типи та форми демократії, описати базові ознаки демократії та оцінити практику їх реалізації, охарактеризувати методи переходу від авторитаризму до демократії, а також вмінням на основі узагальнення засвоєних теоретичних положень та методів представити власний аналіз проблем сучасного демократичного розвитку в Україні та світі.

Засоби діагностики результатів навчання

У якості засобів оцінювання та методів демонстрування результатів навчання використовуються:

- екзамен;
- стандартизовані тести;
- усні відповіді, реферати;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики
90 – 100	A	відмінно
83 – 89	B	добре
75 – 82	C	
68 – 74	D	
60 – 67	E	задовільно
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Програма навчальної дисципліни складається з трьох змістових модулів:

1. Концептуальні основи теорії демократії.
2. Наріжні камені демократичної політичної системи.
3. Практика демократичних процесів.

Структура кожного змістовного модуля складається з трьох блоків – лекційного блоку, блоку самостійної роботи та блоку семінарських занять. Ці блоки націлені на забезпечення опанування тематикою дисципліни не тільки як результату пасивної роботи «на прийом» під час прослуховування лекцій та прочитання рекомендованої літератури у процесі самостійної роботи, але й активної творчої діяльності «на віддачу», яка полягає у критичному осмисленні матеріалу лекцій, навчальних посібників та першоджерел, кваліфікованій участі у дискусіях під час семінарів, підготовці змістовно глибокого та методично правильно оформленого авторського есе, виконанні контрольного тесту та відповіді на іспиті. Іспит, водночас, є формою підсумкового контролю успішності навчання.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Разом	у тому числі					Разом	у тому числі				
		л	пр	л а б.	ін д.	срс		л	пр	лаб.	інд	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1. Концептуальні основи теорії демократії												
Тема 1. Генеза та розвиток теорії демократії.	15	2	2			11	15	1				14
Тема 2. Сучасні концепції демократії	15	4	2			9	15		1			14
Тема 3. Типи та форми демократії.	15	2	2			11	15	1	1			14
Модуль 2. Наріжні камені демократичної політичної системи												
Тема 4. Конституційно-правові гарантії прав і свобод громадян як нормативно-ціннісна основа демократії	15	2	2			11	15	1	1			13
Тема 5. Розподіл державної влади як структурно-функціональна основа демократії.	15	2	1			12	15					15
Тема 6. Вибори як процесуальна основи демократії.	15	2	1			12	15		1			14

Тема 7. Конкурентна багатопартійність як інституційна основа демократії.	15	2	1			12	15					15
Тема 8. Комунікаційні основи демократії. Медіа і демократія.	15	2	1			12	15					15
Модуль 3. Практика демократичних процесів												
Тема 9. Характеристика світових процесів розвитку демократії	15	2	2			11	15	1				14
Тема 10. Етапи розвитку демократії в Україні	15	2	2			11	15		1			14
Тема 11. Технології демократичних революцій	15	2	2			11	15		1			14
Тема 12. Електронна демократія як форма політичної комунікації та партисипації у мережевому суспільстві.	15	2	2			11	15					15
Усього годин	180	26	20			134	180	12	8			160

ТЕМАТИКА ДИСЦИПЛІНИ

Модуль 1. Концептуальні основи теорії демократії

Тема 1. Генеза та розвиток теорії демократії. Вміст поняття «демократія» та дискурс довколо нього. Чи може бути демократія ідеальною? Платонівська оцінка демократії. Переваги та недоліки демократії. Порівняльний аналіз демократії та олігархії у Арістотеля. Свобода думки, слова та асоціацій як рушії суспільного розвитку (Дж. Локк, Дж. С. Мілль). Розподіл влади як необхідна умова доброго урядування (Дж. Локк, Ш.-Л. Монтеск'є). Суспільний договір як основа правової держави (Г. Гроцій, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант). Справедливість як мета функціонування держави (Арістотель, Аквінський, Г.-В.-Ф. Гегель).

Тема 2. Сучасні концепції демократії. Динамічна концепція демократії Дж. Дьюї. Комунікативна концепція Ю. Габермаса. Концепція справедливості Дж. Ролза. Представницька демократія: становлення, ефективність, критика. Пряма демократія та її перспективи у мережевому суспільстві (М. Кастельс, Я. Ван-Дейк). Поліархія Р. Даля. Елітарна демократія (Г. Моска, В. Паретто, Р. Міхельс, Й. Шумпеттер та ін.). Ціннісна демократія (К. Бретшнайдер та ін.) Конфліктна демократія радикального плюралізму (Ш. Муфф, Е. Лаклау, К. Лефорт і В. Коннолі). Критерії для оцінки ефективності демократії Р. Даля.

Тема 3. Типи та форми демократії. Ліберальний тип демократії: ціннісна основа, мета, доміантні функції. Партиципаторний тип демократії: ціннісна основа, мета, доміантні функції. Деліберативний тип демократії: ціннісна основа, мета, доміантні функції. Форми сучасної демократії та їх правовий, організаційний та комунікативний інструментарій.

Модуль 2. Наріжні камені демократичної політичної системи

Тема 4. Конституційно-правові гарантії прав і свобод громадян як нормативно-ціннісна основа демократії. Концепція прав людини. Закріплення прав людини у Конституції України та основних міжнародних документах. Принципи властиві правам людини. Стандарти прав людини. Перше покоління прав людини - Громадсько-політичні права і свободи. Друге покоління прав людини - Соціально-економічні і культурні права. Третє покоління прав людини - Права людини - частина прав людства. Становлення четвертого покоління прав людини – гострий дискурс.

Тема 5. Розподіл державної влади як структурно-функціональна основа демократії. Принцип розподілу державної влади: становлення та розвиток. Порівняльний аналіз наявних систем стримувань і противаг у сучасних державах. Законодавча влада та її повноваження. Вищі органи виконавчої влади та їхні функції. Судова система. Вищі органи державної влади сучасної України: особливості взаємодії та розподілу компетенцій.

Тема 6. Вибори та суспільний контроль над владою як процесуальні основи демократії. Виборність органів вищої державної та місцевої влади. Мажоритарна виборча система. Пропорційна виборча система. Змішана виборча система. Виборчі технології. Теорема К. Ерроу. Трансформація виборчих систем в Україні. Суспільний контроль над владою. Підзвітність бюрократії перед громадянським суспільством.

Тема 6. Конкурентна багатопартійність як інституційна основа демократії. Поняття політичної партії, класифікації політичних партій. Партійні системи та їх класифікація. Політичні партії в Україні: історія та сучасність. Взаємодія виборчих та партійних систем (закони Дюверже та «анті-Дюверже»). Партійна конкуренція, демократія та ефективність урядування. Групи інтересів як головні актори демократичного політичного процесу (А. Бенлі).

Тема 7. Комунікаційні основи демократії. Медіа і демократія. Свобода слова як комунікаційна основа демократії. Північноатлантична чи ліберальна модель (Великобританія, Ірландія, Канада, США). Північно-, Центральноєвропейська, чи демократична корпоративістська модель (Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Швейцарія). Середземноморська чи поляризована плюралістична модель (Франція, Греція, Італія, Португалія, Іспанія). Взаємодія політичної та медіа- систем в Україні. Вплив Інтернет-технологій на демократичні процеси – від захвату до відчаю. Четверта модель політичної комунікації.

Модуль 3. Практика демократичних процесів

Тема 8. Характеристика світових процесів розвитку демократії. Перша хвиля демократизації (1828-1926) та відкат (1922-1942). Друга хвиля демократизації (1943-1962) та відкат (1958-1975). Третя хвиля демократизації (з 1974р.). Криза демократії (з 2008) та подальші перспективи глобального демократичного розвитку. Популізм і демократія. Пост-політика і пост-демократія (К. Коуч, Я. Мунк, О. Ютель). «Бульбашкова» демократія (П. Даміано).

Тема 10. Електронна демократія як форма політичної комунікації та партисипації у мережевому суспільстві. Становлення та розвиток електронної демократії. Типи електронної демократії та їх функціонування. Форми та інструменти е-демократії. Штучний інтелект та алгократія. Етапи еволюції електронної демократії в Україні. Стан та перспективи електронної демократії в Україні.

Тема 11. Технології демократичних революцій. Алгоритм підготовки та здійснення демократичного повстання за Дж. Шарпом. Слабкості диктатури. Форми боротьби за свободу. Партизанський рух. Збройне повстання. Ненасильницький протест. Альтернативні вибори. Роль закордонної підтримки. Основні завдання підготовчого етапу демократичної революції. Стратегічне планування. Ефект демократизації політичної непокори. Методи ненасильницького втручання. Практика політичної боротьби за свободу у ХХІ ст. Як сучасні диктатури протистоять демократії (Росія та Білорусь). Чому перемога революції не гарантує перемоги демократії («революція троянд», «помаранчева революція», «арабська весна»). Фундамент міцної демократії.

Тема 12. Етапи розвитку демократії в Україні. Перший етап (1991-2004 рр.) – визрівання ліберального типу демократії. Другий етап (2005-2013 рр.) – перехід до партисипаторного типу демократії. Третій етап (2014-2022 рр.) – становлення деліберативного типу демократії. Перспективи демократичного розвитку в Україні.

Рекомендовані джерела:

Навчальні посібники:

1. Баранівський В. Ф. Політологія [Текст] : підручник / В. Ф. Баранівський ; Нац. акад. упр. - Київ : НАУ, 2016. - 235 с.
2. Безродний Є. Ф., Уткін О. І. *Історія політичних вчень: Навчальний посібник*. К.: ВД «Професіонал», 2006. — 432 с.
3. Політична думка ХХ – початку ХХІ століть: методологічний і доктринальний підходи : підручник : у 2-х т. / за заг. ред. Н. М. Хоми ; [Т. В. Андрущенко, О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко та ін.]. – Львів : «Новий Світ-2000», 2016
4. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.:Парламентське видавництво, 2011.
5. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. / За ред. М. П. Требіна. Харків:Право, 2015.
6. Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Н.М. Хоми [В.М. Денисенко, О.М. Сорба, Л.Я. Угрин та ін.]. Львів : «Новий Світ-2000», 2014. 779 с.
7. Політологія: підручник / [М. П. Требін та ін.]; за ред. проф. М. П. Требіна; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2018. 460 с.
8. Прикладна політологія: навч. посіб./ за ред. В. П. Горбатенка. – К.: Академія, 2008. 472 с.
9. Савчин М. Порівняльне конституційне право. Київ: Юрінком Інтер, 2019. С. 44-60, 129-137, 139-191. URL: https://www.researchgate.net/profile/Michael-Savchyn/publication/341568907_Comparative_Constitutional_Law/links/5ec7bb8692851c11a87e3ac6/Comparative-Constitutional-Law.pdf.
10. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки). Київ, Либідь. 2019. 470 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-52.html>
11. Цюрупа М. В., Ясинська В. С. *Основи сучасної політології*: підруч. Київ: Кондор, 2009. 354 с.
12. The Cambridge History of Nineteenth-Century Political Thought. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-history-of-nineteenthcentury-political-thought/C36E8F82FD65810D66151302B028BA1E>
13. The Cambridge History of Twentieth-Century Political Thought. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-history-of-twentiethcentury-political-thought/DA22CCF70AD0B5A45671D7C6B82E3835/>
14. Grigsby E. *An Introduction to Political Science*. 4-th edition. University of New Mexico, 2009. pp. 42-56. URL: <http://www.nicat-mammadli.narod.ru/b1.html/b35.pdf>
15. Munroe, Trevor. *An Introduction to PoliticS*. 3d edition. Canje Press, 2002. pp. 1-79. URL: <https://lifeinmoscow.files.wordpress.com/2011/06/political-science.pdf>.
16. Political Philosophy. (Penn State University, 22 Apr. 1998). URL: https://www.academia.edu/30235255/Aristotle_and_Democracy

Додаткова література:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний сайт*

Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk#Text.

2. Конституція України. Редакція від 01.01.2020. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.04.2022).

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнятий 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН A/RES/2200 A (XXI). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

4. Хартия основных прав Европейского Союза Торжественная прокламация. Ницца, 7 декабря 2000 года. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text

5. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред.. пер. О. Шевченко. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи». 2003. 503 с.

6. Иванов В. Н, Матвиенко В. Я., Патрушев В. И., Молодых И. В. *Технологии политической власти: зарубежный опыт*. Київ: Вища школа, 1994. 263 с.

7. Короткий оксфордський політичний словник / пер. з англ.; за ред. Ієна Макліна, Алістера Макмілана. 2-е вид. К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2006. 789 с.

8. Костырев А. Г. Постполитика в сетях постправды. *Полис. Политические исследования*. 2021. № 2. С. 64-75. DOI: <https://doi.org/10.17976/jpps/2021.02.05>.

9. Кочубей Л. О. *Виборчі технології : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]*. К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2008. – 332 с.

10. Сліпещь П. П. *Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації*. К.: Знання України, 2009. 251 с.

11. Finley, Moses *Democracy Ancient and Modern (Mason Welch Gross Lecture Series)*. New edition. Rutgers University Press Classics; 2018. 200 p.

12. Kostyrev A. Liberal Democracy: from the Mass Society Broad Universalism toward the Network Society Deep Sovereignty [Ліберальна демократія: від широкого універсалізму масового суспільства до глибокого суверенітету мережевого суспільства]. *Sciences of Europe* (Prague, Czech Republic), 2021. No. 60, pp. 19-28. <https://doi.org/10.24412/3162-2364-2020-60-3-19-28>.

Першоджерела:

1. Алмонд Г. А., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. *Политические исследования*. 1992. № 4.

URL: https://www.civisbook.ru/files/File/1992-4-Almond_Verba.pdf

2. Арістотель. *Політика* / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ: Основи, 2000. 239 с. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm>.

3. Дьюи Дж. *Демократія и образование* / Пер. с англ. Ю. Турчанинова, Э. Гусинский, Н. Михайлов. Москва: Педагогика-Пресс, 2000. С. 5-324.

4. Гантингтон С. *Третя хвиля демократизації*. URL: <https://anthologyforthe lazy.webnode.com.ua/l/samuel-gantington-tretya-khvilya-demokratizatsiji/>

5. Гегель Г. *Основи філософії права, або природне право і державзнавство*. Київ: Юніверс, 2000. URL: https://hromadalib.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/12/hegel_2000_grundlinien.pdf.
6. Даль Р., Чейбуб Х. А., Шапиро И. *Теория и практика демократии*. Избранные тексты / Пер. под ред. Иноземцева В. Л., Капустиной Б. Г. Москва: Ладомир, 2006. 496 с.
7. Даль Р. А. *Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція* / О.Д. Білогорський (пер.з англ.). Х.: Каравела, 2002. 216 с.
8. Дарендорф Р. *У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ столітті* / Анастасія Орган (пер.з нім.). К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 110 с.
9. Дюверже М. *Политические партии* / Л. А. Зими́на (пер.с фр.). 4-е изд. М.: Академический Проект; Трикста, 2007. 540 с.
10. Кант І. Критика практичного розуму. Київ: Філософська думка, 2000. 544 с.
11. Локк Дж. *Два трактати про правління*. / Пер. с англ. П. Содомора. Київ: Наш формат, 2020. 312 с.
12. Монтескьє де Ш.-Л. *О духе законов*. Москва: Рипол Классик, 2016. 690 с.
13. Міл, Дж. С. Про свободу: Есе / Пер. з англ. К: Основи, 2001. URL: <http://litopys.org.ua/mill/mill01.htm/>
14. Мойзес Н. *Занепад влади*. / Пер. О. Дем'янчук. Київ: Book Chef, 2017. 448 с.
15. Паретто В. *Трансформація демократии*. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2011. 207 с.
16. Платон. *Держава* / Пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ: Основи, 2000. 355 с.
17. Ролз Дж. *Теорія справедливості* / пер. з англ. О. Мокровольський. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи». 2001. 822 с.
18. Руссо Ж.-Ж. *Про суспільну угоду, або принципи політичного права*. / Пер. з фр. та ком.: О. Хома. Київ: Port-Royal, 2001. 349 с.
19. Токвиль А. де. *Демократия в Америке*. М., 1992. 286 с.
20. Тоффлер, Э. *Третья волна (The Third Wave)*, 1980. М.: АСТ, 2010. 784 с.
21. Франко І. *Свобода і автономія*. Зібрання творів: у 50 т. Київ. : Наукова думка, 1986. Т. 45. Філософ. праці. С. 439–447.
22. Фридман Дж. *Мир в следующие 100 лет*. Краткий реферат. Нью Йорк: Институт демократии и сотрудничества, 2009. 29 с. URL: <https://velesova-sloboda.info › archiv pdf › fridman-sleduyushchie-100-let>.
24. Фукуяма Ф. Конец «эпохи демократии»? Spectator, Великобритания 15.02.2010.
25. Хабермас Ю. *Политические работы*. Москва: Праксис, 2005. 368 с.
26. Хайек Ф. А. фон. *Дорога к рабству*. Пер. с англ. М. Б. Гнедовского / Предисл. Н. Я. Петракова. М.: «Экономика», 1992. 176 с.
27. Хантингтон С. Будущее демократического процесса: от экспансии к консолидации. *Мировая экономика и международные отношения*. 1995. № 10. URL: <http://read.virmk.ru/x/Hfnington.htm>.
28. Харари Ю. Н. 21 урок для 21 века. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=80945&p=1.

29. Шарп Дж. *Від диктатури до демократії. Концептальні засади здобуття свободи*. Ін-т ім. А. Ейнштейна. https://www.nonviolent-conflict.org/wp-content/uploads/2016/03/FDTD_Ukrainian.pdf.
30. Шваб, К. *COVID-19 Великая перезагрузка*. URL: <https://www.litlib.net/bk/135579/read>.
31. Шмиттер Ф. К. *Угрозы и дилеммы демократии*. URL: <http://www.politnauka.org/library/dem/schmitter.php>.
32. Шумпетер Й. *Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу* / Пер. с англ. В. Старко. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 244 с.
33. Bell D. *The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting*. NY: Basic Books, 1973.
34. Biden, R. Joseph Jr. *Why America Must Lead Again. Rescuing U. S. Foreign Policy After Trump*. Foreign Affairs, 2020. March/April. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-lead-again>.
35. Brettschneider C. The value theory of democracy *Politics Philosophy Economics*. 2006 Vol. 5. PP. 259-278. DOI: 10.1177/1470594X06068300.
36. Brzezinski Z. *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. N. Y., 2012. URL: <https://orientalreview.org/wp-content/uploads/2012/12/Brzezinski-Zbigniew.-Strategic-Vision-America-and-the-Crisis-of-Global-Power.pdf>
37. Castells, M. *The Rise of the Network Society. Information Age*, vol. 1; 2nd Edition with a New Preface edition. Wiley-Blackwell, 2009. URL: http://issuu.com/austinwillis/docs/the_rise_of_the_network_society_with_a_new_pr.pdf
38. Christiano T. D. Democracy: Normative Theory. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* / Ed. N. J. Smelser, P. B. Baltes. Oxford: Elsevier, 2021.
39. Cohen J. Deliberation and democratic legitimacy. *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*. / Ed. by Bohman J. and Rehg W. Cambridge, MA: The MIT Press, 1997. PP. 67–91.
40. Crouch C. *Post-democracy*. Cambridge, UK: Polity, 2004.
41. Cunningham F. *Theories of democracy: a critical introduction*.
42. Cunningham, Frank. *Theories of democracy: a critical introduction*. New York: Routledge, 2002. 248 p.
43. Dahl, Robert. Democracy. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/democracy/The-theory-of-democracy>.
44. Dutton, H. W. *Society on the line: Information politics in the digital age*. Oxford: Oxford University Press. 1999.
45. Easton D. *A Systems Analysis of Political Life*. New York: Wiley, 1965.
46. Easton D. *The Analysis of Political Structure*, New York: Routledge. 1990. URL: https://pantheon.world/profile/person/David_Easton/
47. Fukuyama F. A Country of Their Own. Liberalism Needs the Nation. *The Foreign Affairs*. May/June 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-04-01/francis-fukuyama-liberalism->

country?utm_medium=newsletters&utm_source=twofa&utm_campaign=A%20Country%20of%20Their%20Own&utm_content=20220408&utm_term=FA%20This%20Week%20-%20112017

48. Fukuyama F. *The End of History and the Last Man* The Free Press; 1992. URL: https://old.tsu.ge/data/file_db/anthim/011.pdf
49. Fukuyama F. The Future of History. Can Liberal Democracy Survive the Decline of the Middle Class? *Foreign Affairs January/February* 2012 URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2012-01-01/future-history>.
50. Habermas J. Drei normative Modelle der Demokratie: Zum Begriff deliberativer Politik. *Die Chancen der Freiheit. Grundprobleme der Demokratie* / Ed. by H. Münkler. München: Piper, 1992. P. 11–24.
51. Held D. *Models of democracy*. Cambridge: Polity, 2006.
52. Jutel O. 2019. Post-Politics. – *Routledge Handbook of Psychoanalytic Political Theory*. Ed. by Y. Stavrakakis. New York: Routledge. P. 430–444.
53. Linder R., Aichhozer G. E-Democracy: Conceptual Foundations and Recent Trends. *European E-Democracy in Practice* / Ed. by E. Hennen et al. 2019. 07 Nov. P. 11- 45. DOI: 10.1007/978-3-030-27184-8_2.
54. Mounk Y. The End of History Revisited. *Journal of Democracy*. 2020. VOL. 31 Iss. 1. pp. 22-35. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/the-end-of-history-revisited/>
55. Mounk Y. *The People vs. Democracy: Why Our Freedom Is in Danger and How to Save It*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2018.
56. Ober, J. *The Athenian Revolution: Essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory*. Princeton, 1996. 224 p.
57. Palano, D. The Truth in a Bubble: the End of ‘Audience Democracy’ and the Rise of ‘Bubble Democracy’. *Soft Power*. 2019. 6(2): 36-53.
58. Salkever S. Aristotle and Democracy. *Traditions of Reading Aristotle: Conference on Schmidt M. G. Demokratietheorien*. Wiesbaden: Eine Einführung, 2008.
59. Schultze R.-O. Deliberative Demokratie. *Lexikon der Politikwissenschaft. Theorien, Methoden, Begriffe*. Vol. 1. / Eds. by D. Nohlen, & R.-O. Schultze. München, 2004.
60. Schwab, Klaus, & Malleret, Thierry. COVID-19: The Great Reset. Zürich: Agentur Schweiz, 2020. 280 p. URL: <https://www.litlib.net/bk/135579/read>.
61. Tsagarousianou R. Electronic democracy in practice: one, two, three... countless variants. *Hermes*. 2000. Vol. 26. P. 230-242. DOI: 10.4267/2042/14779.
62. van Dijk Jan, Hacker Kenneth. *Internet and Democracy in the Network Society*. New York: Routledge, 2018.
63. van Dijk, J. A. G. M. Digital democracy: vision and reality. In I. T. M. Snellen, M. Theans, & W. B. H. J. van de Donk (Eds.), *Public administration in the information age: revisit,e* 2012. pp. 49-62. URL: https://www.researchgate.net/publication/287413539_Digital_democracy_Vision_and_reality.
64. Wallerstein I., T. Hopkins (eds.) *The Age of Transition: Trajectory of the World-System, 1945 - 2025*. London. 1996.

Програму склав

доц. Костирєв А. Г.